

www.dereta.rs

Biblioteka
SAVREMENA SRPSKA KNJIŽEVNOST

Urednik
Zoran Bognar

Štampanje ove knjige podržao je grad Sombor.

Copyright © ovog izdanja *DERETA*

DUŠAN SAVIĆ

Međustanica
Lisabon

Beograd
2017
DERETA

*Ovo štivo mnogo bi izgubilo bez nesebične
stručne pomoći moje drage prijateljice i
savetnice, Miljane Zrnić. Posebno joj zahvaljujem.*

...Nikakvo otkriće, nikakav napredak, nikakva nauka već odavno ne vode računa o tome da li negde postoji nesrećno dete...

Albert Ajnštajn

PRVI DEO

I

Sunce naglo nestade iz Milanove dnevne sobe. Do pre nekoliko trenutaka ispunjena toplinom, odjednom je delovala potpuno prazno. U njoj postade nepodnošljivo hladno i suviše mračno. Taj privid napuštenosti prostorije činio je da sve polako postaje prošlost. Njegov maglen pogled izranjao je iz tame i osećao je teskobu kao da se u njemu zgusnuo ceo svet. Jedino što bi ga u tom trenutku pokrenulo bila bi britka misao koja varniči i oslobađa teskobe, ali on, Milan Gordić, alias Mihael Miler, za američke kolege znan kao Majk, sedeo je nepomičan usred potpune odvojenosti od svega što ga je do danas živo okruživalo i održavalo stamenim. U odnosu na spoljašnji svet izgledao bi budan, ali stvarnost katkad zna da bude varljiva. Tog časa bio je utučen i prilično odsutan. Nije ga držala misao na koju je navikao, no ipak

beše dovoljno svestan da zna šta ga izjeda. Jedino što je u tami sobe tog trenutka delovalo živo bila su filigranski čitko ispisana slova u otvorenoj svesci na pisaćem stolu, njegovog dnevnika, čvrsto povezana u odlučne rečenice. Ispovednik otvoren na prelomne stranice njegovog života.

Posle neprospavane noći dočekaao je svitanje kraj prozora, posmatrajući bledu svetlost koja se prosula po praznoj ulici. S prvim sunčevim zracima oglasila se i jutarnja vreva poslednjeg radnog dana u nedelji i podsetila ga da mora otići do ministarstva, kako bi završio formalnosti oko godišnjeg odmora. Podalje je od njegovog stana i putovaće danas tamo, iznimno, podzemnom železnicom. Ali, pre odlaska u ministarstvo mora nešto da obavi. Čim je izašao na ulicu, na ćošak Četrdeset sedme ulice i Pete avenije na Menhetnu, osetio je kako ga pritiska ustajao njujorški vazduh. Tog časa dogodilo se, kako bi rekli njegovi Hercegovci, pravo čudo. Dok je prilazio slobodnom taksiju, koji je nekim slučajem stajao s druge strane ulice, odjednom se, usred nepregledne vedrine, zgusnulo nekoliko belih oblaka koji u trenu predoše u sivilo, zaduva jak vetar i istovremeno prasnuse dve ukrštene munje između oblakodera, osvetivši to parče neba grimizom. Gotovo iz vedra neba sručio se iznenadan pljusak i zakotrljao krupne kapi koje su skakale po pločniku poput rasutih klike-
ra. Prepodnevno sunce tuklo je sa istočne strane i dodatno kupalo prostor svojom zlatnom svetlošću, a prizor učinilo čudesnim. Trajalo je kratko. Posle letnjeg pljuska miris proceđenog vazduha delovao je lekovito. Milan je udisao svežinu punim plućima, setivši se kako su takve nenadane i kratke kiše padale samo u Hercegovini. Pomislio je kako u svemu ima nekog znamenja. Do tog trenutka još je bio neodlučan,

ali u ovom kratkotrajnom prolomu oblaka konačno je odlučio o povratku u mesto porekla. Seo je u taksi i rekao vozaču da vozi, ne određivši mu krajnji cilj. Taksista ga nije pitao ništa, što mu je odgovaralo jer u Njujorku, inače, retko ko reaguje na čuda, a česta šoferska znatiželja samo bi ga omela pri sređivanju prilično zbrkanih misli. Nakon skoro pola sata nasumične vožnje po Šestoj i Sedmoj aveniji, prekinuo je ćutnju i prilično ravnodušnom vozaču rekao da zaokrene do Četrdeset šeste ulice, smeštene u sendviču između dve avenije po kojima se prethodno vozio, jer se prisetio skorašnjeg reklamnog materijala, koji mu, inače, svakodnevno zatrpava poštansko sandučće. Baš tu negde nalazi se jedna od ozbiljnijih turističkih agencija. Taksista je primio komandu bez reči i zaustavio se na mestu koje mu je određeno.

Nakon kraćeg razgledanja prospekata koji su mu se zatekli pri ruci, Milan je, odlučno i bez mnogo razmišljanja, kupio brodsku kartu za dvonedeljno krstarenje Atlantikom. Njegovo putovanje trajaće upola kraće do evropske odrednice Lisabon. Aranžman je platio gotovinom. U ruci je držao vaučer na kojem je bilo upisano ime Milan Gordić i datum polaska koji mu je posebno privukao pažnju: 09. septembar 1990.

Drugim taksijem vraćao se kući gde ga je čekalo još mnogo posla.

II

Svetska kriza tresla je celu zemaljsku kuglu, ali Todora Gordića to nije doticalo, kako juče, tako ni danas. Oduvek je bio siromašan, a zapravo nije ni znao šta je to privreda i da tako nešto i postoji na ovom svetu. Drugih je imao problema. Jedino što je znao jeste to da je jesen, na Krstovdan, godine 1930, a o tačnim datumima nije razmišljao. Brigu o njima ionako su vodili u crkvi.

Sivo, tmurno nebo bilo je teško kao nizak krov kuće nad glavom. Stuštilo se i smrklo kao da je sudnji dan. Kiša je pljusnula iznenada i obilno ga zalivala, a on se, ipak, vešto pentrao uz vrlet po klizavom kamenju. Kiša u Hercegovini prava je retkost i Todor se iskreno obradovao krupnim kapima vodenih bisera koje život znače, ali mu je, zbog napornog uspona, laknulo kada kiša stade jednako naglo kako je i počela. No, ništa se nije mnogo promenilo, nebo ostade olovno, a predeo je i dalje delovao turobno kao i pre. Ipak, nije trajalo dugo. Pred kraj uspona oblaci se rasplinuše pod nemilosrdnim suncem i pripeče kao u krušnoj peći.

Ovo mu, izgleda, nebesa šalju znak.

Njegova žena Milka, s kojom već više od dve decenije deli zajedničku bedu, danas se porađa i to baš na značajan

pravoslavni praznik. Kod druge sirotinje u selu čeljad je redom umirala, a njihovih osmoro, iako više gladni nego siti, nekim čudom, rumenih obraza pucali su od zdravlja kao da su deca iz najboljih gospodskih kuća. Dok je grabio uz brdo, Todor je razmišljao o životu uopšte, i neprestano su ga zaokupljale grešne misli. Draže bi mu bilo da je Milka jalova, proganjala ga je misao, lakše bi, onda, podnosili sirotinju. Često je zastajao na strmini i pri svakoj takvoj pomisli krstio se kao da je u crkvi, na večernjoj. Svestan je bio da svako nosi svoju muku, ali je ipak razbijao glavu kako da odagna i okaje grešne misli koje su ga zaokupljale i, naravno, pronađe im uzrok. Nije mu trebalo dugo da ga spozna, ali da to sebi prizna bilo ga je strah. Sasvim dobro je znao da bi mu zamerili u selu i da takva razmišljanja o jalovosti žena nisu hrišćanska. Potajno je krivio sveštenika, jereja Ratka Bulovića, koji je svake subote dolazio iz Trebinja u Bjelošev Do, jer u njihovom zabitom mestu nije bilo crkve. Tako je subota, umesto nedelje, kod njih u selu postala sveti dan. Pop bi održao službu u kapelici koju su dobrovoljno sagradili sami Bjeloševljani kako bi tokom molitve mogli da se sklone, najčešće od sunca i nepodnošljive žege. Sveštenik nije propuštao da u svakoj mogućoj prilici govori seoskim muževima kako su deca najveći blagoslov božji i da, i pored mukotrpnog rada, nikako ne zaboravljaju na svoje svete, muške dužnosti. Posle službe obično bi zaredao po kućama da osveštava sve redom: sobe, štale i stoku, slavski kolač, sadnice duvana i po potrebi krsti ili daje poslednju pomast, a sve bi se, na kraju, završavalo obilnim nazdravljanjem. Pop Ratko bi posle treće lozovače, koja mu nije bila mrska, postajao slobodniji i dodavao kako žene treba poticati kao vatru, inače su sklone da

se ugase, a njima seljanima, ne dao Bog, zatre se seme. Tada bi, već prilično pripit i bez ustezanja, znao i da podvikne: „Zato raspirujte vatru svakog dana, braćo pravoslavci, inače poješće nas bela kuga na ovom ljutom kamenu!”

Lako je popu, uvek je u takvim prilikama mislio Todor, kad u svom domu pije najbolje rakije, probrana vina i svakodneвно mrsi mesa iz popadijinog lonca, a ne pita fukaru kako da nahrani tolika gladna usta. Ih, da je njemu samo desetina od popovog blagostanja, grabio bi on svake godine uz ovu njihovu vrlet pevajući.

Todor je stigao na vrh njihovog brda kao i onih prethodnih osam puta. Prekrstio se još jednom i seo na već ugrijan kamen ispod usamljene i ćutljive srebrne smrče koja ga je učas progutala svojom povećom krošnjom. Na desetak koraka od debelog stabla iz kamena se ispružio stećak u obliku krsta, krstač, kako su ga popularno nazivali Hercegovci, prav kao mladić i očuvan kao da je neko sekačem tek juče od stene odvojio višak. Za ovaj krstač i još jedan, isti takav, koji stoji ispružen u selu Rankovci kod Ljubinja, bio je siguran da nisu posađeni i izrasli kao njihova smrča. To tajanstveno, džinovsko drvo, visoko preko dvadeset metara, još mu je od mladosti ostalo veća zagonetka od stećaka, jer nikad mu neće biti jasno kako se samo izdiglo iz tolike hrpe kamenja, a on celog života u džakovima vuče crnicu iz Bosne kako bi sebi napravio komad škrte bašte i bori se sa svakim pojedinim zrnem, moleći Boga da nešto nikne iz tog nepreglednog kamenjara.

Pod džinovskom krošnjom sve teže je disala debela hladovina dok iza planine, iznenada, ne iskoči vetar. Smrča je uzdrhtala i fijuknula granama kao da poziva Todora da joj

po deveti put ispriča svoju priču, a on nesvesno prihvati izazov i poskoči sa uglačanog kamena. Oštro je prstom upro u debelo stablo i obratio mu se kao živom stvoru:

– Tako mi svetog Jovana, moje krsne slave, nećeš me više videti, bude li po mojoj volji! Ovo je već deveti put da ti dolazim pod korenje, ali veruj mi da je i poslednji!

Niko nije znao kako i kada je počelo to pentranje, jer u njihovom Bjelošev Dolu odvajkada postoji običaj da se muškarci penju do tajanstvene smrče i čekaju dok primalja ne izađe iz kuće i drekne u planine: „Muškooooo... domaćine-eeee!”

Tada bi celo selo, sa skromnim darovima, nagnulo prema kući porodilje, a ako bi otac prinove stigao poslednji, to se tumačilo kao božji znak da se odojčetu ne piše dobro. Zato su novopečeni očevi pristizali do svojih domova krvavih udova, jer bi u žurbi, skoro redovno, bili izubijani i izgrebani oštrim ivicama neumoljivog kamena.

Todor je ponovo seo ispod drveta, a ono ga je obavilo svojom zastrašujućom senkom. Iz tog položaja video je samo komadić neba i krov svoje niske kuće, pokriven ćeramidom, na čijim je krajevima visilo nekoliko preostalih komada oluka koji su mu izgledali kao zmajevi koji se upravo spremaju da bljuju vatru. U tom čekanju prevario ga je san. Kad ga je iz sna prenuo babičin prodoran glas, shvati da je uokolo već sve potonulo u tamu. Onako bunovan nije dobro čuo šta mu je Bog podario, ali je spremno poskočio i počeo vratolomni spust. Nije mu bilo drago dok se uspinjao, ali sad, kada se spuštao, osećao je kako postaje lakši od vazduha. To

pentranje i spuštanje zadavalo je rane po udovima i trošilo snagu, ali je Todora, na neki način, i oslobađalo suvišnog života. Dok se kotrljao niz strmo brdo shvatio je da je kretanje, u stvari, sloboda. Ne trebaju mu zato knjige. Samo neka je novorođenče živo i zdravo, razmišljao je, svejedno mu je da li je muško ili žensko. Crne misli kao da su prethodnim snom, podno smrče, oterane u nepovrat. Dok mu je ispod opanaka prštalo sitno kamenje kao tanad, pomislio je kako jerej Ratko u jednom ipak ima pravo: nisu deca kriva što dolaze na ovaj svet i stvarno su blagoslov Božji. Uostalom, možda mu se i posreći ovo novo dete. Pop neki dan reče kako kralj Jugoslavije kumuje svakom devetom. Ipak, sumnjao je; i taj pop, vala, izvali svašta; beneće kao pijan na daći. Ih, baš njih kralj da nađe u ovoj zabiti...

Potrčao je svom silinom i uhvatio zasun kućnih vrata dok još pola suseljana nije stiglo ni nadomak njihove avlije. Iskreno se razveselio kada je saznao da je dobio sina.

Možda ipak ima nešto u tom popovom broju devet.

Todor je odlučio da devetom detetu sam nadene ime. Ne-ka bude Milan, po majci. Tako je poželeo još na dovratku ugledavši majušnog sina kako ne plače kao ostala novorođenčad, nego se smeška kao Milka i umilno mrda glavicom. Sva deca najčešće su nazivana po dedovima i babama, a ime- na bi davali kumovi. Takav je svugde bio red za dobrog verujućeg hrišćanina, pa i u njihovom kraju. Kao glava porodice smatrao je nepotrebnim da se oko takve sitnice, običnog ime- na, savetuje sa kumovima i ostalim ukućanima. Kum Obrad neće zakerati kao što nije ni ranije, iako bi mu on, sigurno, dao ime Krstan, jer odojče ugleda svetlost na Krstovdan. Uostalom, obradiće kuma Obrada lako. Za njega je pripremio

svoju najbolju rakiju *mučenicu*. Posle treće zdravice biće uveren kako je ime smislio samo on i niko drugi.

U kuću, potom, nagrnu svet kao subotom u kapelu. Žene su donosile bosiljak i potapale ga u dva vedra s vodom. Po običaju, u jednom bi se okupala porodilja posle porođaja, a u drugom bi babica, uz prisustvo ostalih žena, kupala novo-rođenče. Muškarci bi tada bili zamoljeni da se povuku izvan kuće i napolju bi zaseli za već unapred pripremljen astal pun raznoraznih đakonija, nazdravljali lupajući čokanjem o čokanj i ispijali rakiju između zalogaja. Žene bi u kući, posle svakog zapljuskivanja vodom, podvikivale odojčetu uglas: „Neka ti duša na bosiljak miriše!”

Tog dana, u kući Gordića, nazdravljalo se do zore. Domaćin, novopečeni otac, beše u slavlju neuobičajeno tih. Inače je govorio mnogo i uvek se, nanovo, čudio dejstvu reči, koje, kao magija, pokreću i zaustavljaju ljude. Odavno je ustanovio kakvu moć poseduju reči, kako dodiruju, šamaraju, miluju, skupljaju i rasturaju. Dok bi govorio i branio svoje stavove nije mu bilo premca. Seljani su često izbegavali njegove česte tirade, ali su znali i da ga slušaju jer je u žučnijim diskusijama znao i da pregrize na oštre reči upućene njemu; ne zato što ne bi bio u stanju da odgovori na poslovičnu, seljačku drskost, nego se mudro suzdržavao i prećutkivao kada je trebalo, kako je znao reći: „sebe i sela radi”. Smatrao je da zaključke ne treba donositi preuranjeno, kao što i nezreo duvan nije dobar za berbu. Bolje je kad namera malo odleži, jer ko vrelu supu srće opariće jezik; često bi ukućanima ponavljao te dve narodne mudrosti koje su mu, očito, bile najdraže. Todor Gordić, iako brbljiv, nije bio namćor niti svadljiv čovek, a ni slatkorečiv, i zato su ga poštovali svi seljani i kada

im njegove reči nisu bile baš sasvim po volji. Tvrđ hercegovački orah i poštenjačina, Todor Gordić, nije mogao ni da zamisli da on nije u pravu.

Tog dana oglašavao se samo pri nazdravljanju, a u vreme između zdravica zamišljeno se zaogrtao ćutnjom i pitao u sebi da nije, možda, onim svojim huljenjem Boga na brdu, dok je čekao rođenje svog devetog deteta, poslao po samog đavola? Danas je poseban dan veselja, rođenje njegovog sina, i to na veliki pravoslavni praznik, Krstovdan, a on i dalje ne može da odagna crne misli. Podnapiti gosti, pri obilnom mrsu, uz zveckanje čaša, nisu primećivali njegovu zabrinutost.

Grešne Todorove misli od pre nekoliko sati, pod krošnjom smrče, pretvoriše se u neprijatnu slutnju.

O AUTORU

Dušan Savić rođen je 21. avgusta 1952. godine u Banjaluci. Prva priča objavljena mu je u dnevnim novinama *Politika*, marta 2007, a potom objavljuje zbirku kratkih priča *Sedlo – Banjaluka iz kofera uspomena*. Roman *Bečki točak*, (izdavač *Treći Trg – Beograd*) objavljen je prvo na srpskom (2009), onda na nemačkom kod austrijskog izdavača *United – p.c. Verlag; Neckenmarkt* (2012) i na makedonskom jeziku, kod izdavača *Almanah* iz Skoplja (2015). Roman je bio predložen od strane Ambasade Republike Srbije u Austriji za književnu nagradu *Miloš Crnjanski* (2010). Sledeći roman *Porajmos* objavio je izdavač *Laguna*, a isti je bio u najužem izboru za književnu nagradu *Miroslav Dereta* (2013). Objavljen je na makedonskom i poljskom jeziku (2016), a trenutno je u pripremi englesko izdanje. Roman *Među živima* objavljuje *Zavod za udžbenike i nastavna sredstva*, Istočno Sarajevo (2015), a u pripremi je nemačko izdanje austrijskog PEN centra. Na konkursu za kratku priču *Simha Kabiljo, Židovske kulturne scene Bejihad* iz Zagreba, dobio je svoju prvu književnu nagradu za kratku priču *El Bahar* (2009).

Piše i pesme. Prvu zbirku pesama *Kamenje govori* objavio je za bugarsku izdavačku kuću *Svetulka 44*, u Sofiji, 2006.

O AUTORU

Poezija i proza mu je objavljivana u više domaćih književnih časopisa, kao i antologija na nemačkom, poljskom i češkom jeziku. Autor se bavi i prevođenjem. S nemačkog na srpski jezik prepevao je pesme austrijskog književnika Gerharda Blabola. Knjigu *Des is' Wien – To je Beč*, kao njihov zajednički projekat, objavljuje austrijski izdavač *Verlagshaus Hernalds, Wien* (2015). Naslovi Dušana Savića promovisani su u Beogradu, Somboru, Banjaluci, Beču, Pragu i u jedanaest gradova Poljske (Varšava, Krakov, Bžeg, Aušvic i drugi). Član je Društva književnika Vojvodine, Udruženja književnika Republike Srpske i austrijskog PEN centra. Živi i stvara u Beču i Somboru.

Dušan Savić
MEĐUSTANICA LISABON

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Smilja Bogdanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-131-9

Tiraž
500 primeraka

Beograd 2017.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

САВИЋ, Душан, 1952 –

Međustanica Lisabon / Dušan Savić. – 1. Deretino izd. –
Beograd : Dereta, 2017 (Beograd : Dereta). – 266 str. ; 21 cm.
– (Biblioteka Savremena srpska književnost / [Dereta])

Tiraž 500. – Rečnik manje poznatih reči, imena i fraza: str.
261–263. – O autoru: str. 265–266.

ISBN 978-86-6457-131-9

COBISS.SR-ID 234786316